

ΟΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΩΝ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΝ ΤΟΥ 1821

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ¹ είναι οι τόποι στους οποίους έλαβαν χώρα οι Εθνοσυνελεύσεις του Εικοσιένα. Στόχος είναι να διερευνηθεί εάν και ποια ήταν η ιδιαίτερη σημασία που είχαν στα γεγονότα που υποδέχτηκαν. Η έρευνα βασίζεται σε απομνημονεύματα και ιστορικές καταγραφές², οι οποίες, αν και εστιάζουν στα γεγονότα καθαυτά, εμπεριέχουν νύξεις για τη μορφή του χώρου ή και πιο γλαφυρές περιγραφές. Από αυτό το αποσπασματικό υλικό, σε συνδυασμό με γκραβούρες, σχέδια, επιτόπιες επισκέψεις και αποτυπώσεις, μπορούμε, μαζί βεβαίως με κάποιες υποθέσεις, να αποκτήσουμε μια εικόνα για το που διαδραματίστηκαν τα κομβικά αυτά γεγονότα. Επισημαίνεται πως λίγοι τόποι έχουν διατηρηθεί στη μορφή που είχαν το 1821.

Στην περιγραφή του χώρου κάθε εθνοσυνέλευσης, καταρχήν καταγράφεται συνοπτικά το ιστορικό πλαίσιο και στη συνέχεια τα γεωγραφικά δεδομένα και τα συχνά εύλογα διακυβεύματα που υπέβασκαν πίσω από την επιλογή του τόπου διεξαγωγής. Τέλος περιγράφονται τα ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά τους γνωρίσματα, αν και δεν σχεδιάστηκαν αμιγώς ως αρχιτεκτονικά έργα. Ωστόσο, μέσα από τυχαίες αποφάσεις σχετικά με την κλίμακα και τη διάταξη του χώρου, είναι δυνατόν να διαφανούν λανθάνουσες πεποιθήσεις ή νοοτροπίες. Μέσα από μια εξελικτική και συγκριτική εξέταση των χωρικών συνθηκών μπορούν να αναδεικτούν ευρύτερα ζητήματα, τα οποία παρουσιάζονται στο τέλος του κειμένου.

Α' Εθνοσυνέλευση

Άργος – Πιάδα (Νέα Επίδαυρος), 1821-1822

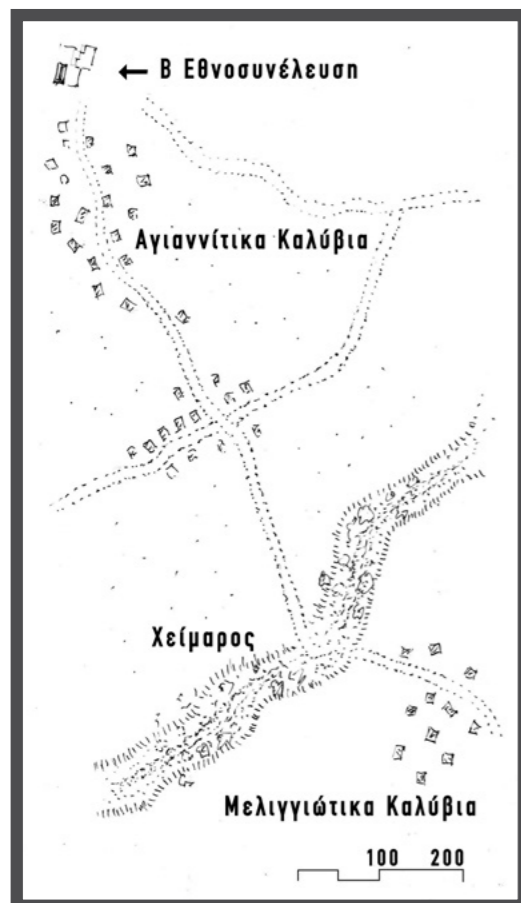
Η Πρώτη Εθνοσυνέλευση έλαβε χώρα τον Χειμώνα του 1821-1822 μέσα στο επιβαρυσμένο κλίμα της διένεξης μεταξύ στρατιωτικών και πολιτικών³. Πήραν μέρος 59 παραστάτες.

Οι πρώτες συνεδριάσεις έγιναν στον ημιυπόγειο ναό του Αη Γιάννη, στο Άργος⁴, ενώ προκαταρκτικές συνεδριάσεις έγιναν και στο σπίτι του Υψηλάντη. Μετά τη δολοφονία του Οικονόμου⁵, η συνέλευση μεταφέρθηκε στην Πιάδα (τη σημερινή Νέα Επίδαυρο). Ενώ οι στρατιωτικοί έφυγαν να πολεμήσουν στην Κόρινθο, οι πολιτικοί κατέφυγαν σε έναν απόμερο οχυρωμένο οικισμό, στην κορυφή ενός λόφου. Η αποστασιοποίηση ανάμεσά τους "διέλυσε τον προφανή εμφύλιο πόλεμο, τον οποίον εζήτουν οι δημοκράται να ανάψουν", όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Φωτάκος⁶.

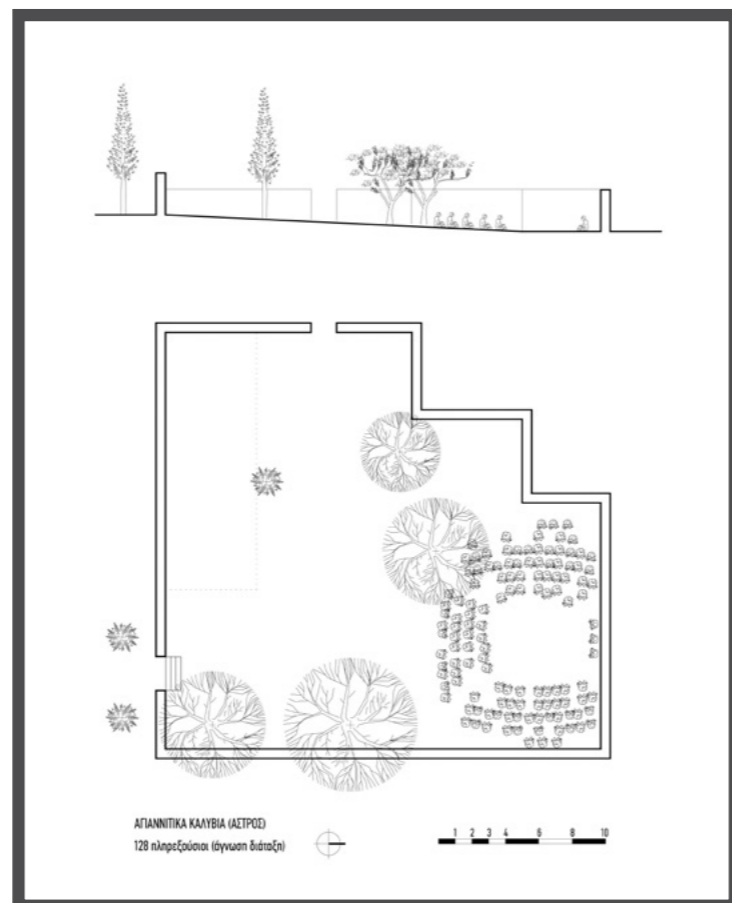
Οι συνεδριάσεις πραγματοποιούνταν υπαιθρίως, σε έναν πορτοκαλεώνα⁷, στην πίσω πλευρά του οικισμού, "χωρίς την παρουσία κοινού και χωρίς να δημοσιεύονται όσα λέγονταν". Οι πληρεξούσιοι κάθονταν διαιρεμένοι "σε τέσσερις κλάσεις, σύμφωνα με τις τέσσερις περιοχές της Ελλάδας, δηλαδή την Πελοπόννησο, τα Νησιά..."⁸ χωρίς να γνωρίζουμε την ακριβή τους διάταξη. Δίπλα στον χώρο της συνέλευσης ξεκινούσε ένα μονοπάτι που οδηγούσε στον "Βύθουλα", το παρακείμενο ρέμα, λειτουργώντας ως δίοδος διαφυγής σε περίπτωση εισβολής. Σε ένα διπλανό κτίσμα (που διατηρείται ακόμα ως κατοικία) λειτουργούσε επίσης γραμματεία.

ΕΙΚ.1 ΠΙΑΔΑ (ΝΕΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ). ΠΗΓΗ: DODWELL, EDWARD. A CLASSICAL AND TOPOGRAPHICAL TOUR THROUGH GREECE, DURING THE YEARS 1801, 1805 AND 1806.

ΕΙΚ.2 ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΚΑΡΙΦΗΜΑ. Ο ΧΕΙΜΑΡΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΑ ΑΓΙΑΝΝΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΛΙΓΓΙΩΤΙΚΑ ΚΑΛΥΒΙΑ

ΕΙΚ.3 ΚΑΤΟΨΗ ΚΑΙ ΤΟΜΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΗΣ Β' ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ

Β' Εθνοσυνέλευση Αγιαννίτικα Καλύβια (Άστρος), 1823

Η Δεύτερη Εθνοσυνέλευση έγινε στα Αγιαννίτικα Καλύβια, το σημερινό Άστρος, την Άνοιξη του 1823⁹. Αρχικά επρόκειτο να γίνει στο Ναύπλιο, που βρισκόταν υπό τον έλεγχο του Κολοκοτρώνη¹⁰. Σημαδεύτηκε, όπως και η πρώτη, από τη διαμάχη στρατιωτικών και πολιτικών. Συμμετείχαν 128 παραστάτες.

Η διαίρεση στρατιωτικών και πολιτικών αποτυπώθηκε στον χώρο με χαρακτηριστικό τρόπο. Οι Στρατιωτικοί συγκεντρώθηκαν στα Μελιγγιώτικα Καλύβια¹¹ (τη σημερινή Χειμερινή Μελιγγού), κάποιες εκατοντάδες μέτρα μακριά. Ανάμεσά τους μεσολαβούσε ένας χείμαρρος¹² πλάτους 20-30μ. (που υπάρχει ακόμα), ο οποίος μπορούμε να υποθέσουμε πως την άνοιξη θα ήταν γεμάτος με νερό. Τα δύο μέρη απείχαν μεταξύ τους απόσταση βολής. Εκατέρωθεν του χείμαρρου είχαν τοποθετηθεί φρουρές. Προς το τέλος των συνεδριάσεων πολλοί στρατιωτικοί "διέβαιναν" τον χείμαρρο και προσέγγιζαν την παράταξη των πολιτικών.

Η ίδια η συνέλευση έλαβε χώρα στον κήπο του Μουσείου Κορυτζιώτου¹³, σε ένα περικλειστο περιβόλι¹⁴ διαστάσεων περίπου 25 x 25 μέτρων, που περιβαλλόταν από πέτρινο τοίχο ύψους 2 μέτρων. Η συνέλευση έγινε κεκλεισμένων των θυρών και απαγορευόταν να αποκαλύπτονται οι συζητήσεις.

ΕΙΚ.4 ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΟΡΥΤΖΙΩΤΟΥ, ΑΣΤΡΟΣ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ

ΕΙΚ.5 ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΟΡΥΤΖΙΩΤΟΥ, ΑΣΤΡΟΣ. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΟΛΙΟΥ

Γ' Εθνοσυνέλευση**Πιάδα, Καστρί (Ερμιόνη), Αίγινα, Δαμαλός (Τροιζήνα), 1826-1827**

Η Τρίτη Εθνοσυνέλευση ήταν κυλιόμενη. Την περίοδο εκείνη η Πελοπόννησος αφανιζόταν από τον Ιμπραήμ, ενώ μόλις είχε καταλαγιάσει ο δεύτερος εμφύλιος. Αν και αρχικά είχε αποφασιστεί να γίνει στο Άργος, ξεκίνησε στην Πιάδα, την άνοιξη του 1826 (μάλλον στον ίδιο χώρο που έγινε και η πρώτη)¹⁵, “εις κάτι ίσκιους”¹⁶. Μετά την πτώση του Μεσολογγίου η συνέλευση διεκόπη. Την επόμενη χρονιά, αφού είχε προηγηθεί ένα άγονο κάλεσμα στον Πόρο, δημιουργήθηκαν ταυτόχρονα δύο διαφορετικά σώματα:

Η διοίκηση καλούσε στην Αίγινα, τόπο μη αποδεκτό από πολλούς, λόγω του φόβου αποκλεισμού πληρεξουσίων, καθώς ήταν σε νησί, αλλά και για να μην απομακρύνονται τα στρατεύματα από την Πελοπόννησο υπό τον κίνδυνο του Ιμπραήμ, που βρισκόταν στη Μεσσηνία. “Όποιον δεν θέλουν, να μην τον δέχονται εις το νησί”, φοβόταν ο Κολοκοτρώνης. Αντιθέτως, “αλαργεύοντας εμείς από την Πελοπόννησο, η Πελοπόννησος κρύνει και όσο είμεθα εις την ξηρά τους εμψυχώνουμε”¹⁷. Στο κάλεσμα ανταποκρίθηκε η μειοψηφία των παραστατών, περίπου 40 άνθρωποι. Δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία για τον χώρο της συνέλευσης, παρά μόνο πως θα πραγματοποιείτο στη Μητρόπολη και πως είχαν παραγγελθεί στασίδια για τους πληρεξουσίου¹⁸.

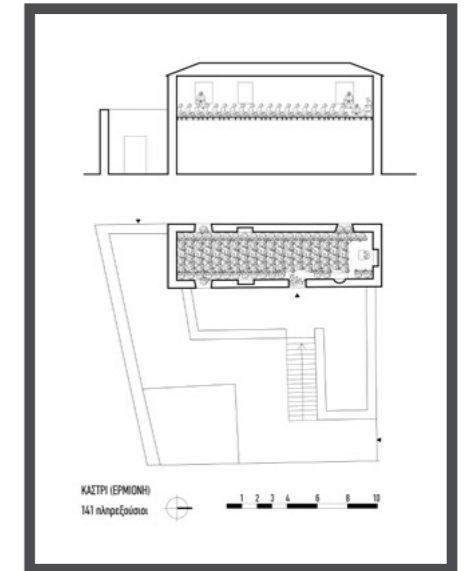
Παράλληλα με το κάλεσμα της Αίγινας, η πλειοψηφία των πληρεξουσίων είχε ήδη αρχίσει να συγκεντρώνεται στο Καστρί, τη σημερινή Ερμιόνη, τον Χειμώνα του 1827. Ο τόπος θεωρήθηκε κατάλληλος κυρίως για τον οχυρωματικό του χαρακτήρα καθώς η Ερμιονίδα αποτελεί, ακόμα και σήμερα, δύσβατη περιοχή της Αργολίδας. Πήραν μέρος 141 παραστάτες¹⁹.

Έλαβε χώρα μέσα στον οικισμό, στην οικία Οικονόμου, “εντός προμήκουσ αιθούσης” διαστάσεων 3.20 × 13.00 μέτρων που ήταν στον πρώτο όροφο. Μια σκάλα οδηγούσε από την αυλή στην αίθουσα, μπροστά στην οποία υπήρχε ασκεπές δώμα. Επρόκειτο για μια εξαιρετικά μικρή αίθουσα. Οι σύνεδροι κάθονταν “σεσωρευμένοι αναμίξ, δισταυρωμένους έχοντας τους πόδας [δηλαδή οκλαδόν]. Οι δε ρήτορες, οσάκις ήθελον ν’ αγορεύσασιν, [...] ηγωνίζοντο πνευστιώντες, αν μάλιστα ήσαν γέροντες ή πολύσαρκοι, ν’ ανεγερθώσιν επί των ποδών, οίτινες ναρκούμενοι συνήθως εκ της χαμαιζήλου εκείνης κατακλίσεως ανέπτυσσον περιέργως και ζωηρότητα καθιστών τα ρητορικά σχήματα του προσώπου αυτών. Μακάριοι δε οι ευρισκόμενοι παρά τον τοίχον, ή όσοι, προνοητικότεροι των άλλων, έφερον μαγκούρας!”, περιγράφει γλαφυρά ο Νικόλαος Δραγούμης²⁰. Πράγματι, είναι απορίας άξιο πώς μπορούσαν να στριμωχτούν 120 άνθρωποι σε 41 τετραγωνικά μέτρα²¹. Η συνεδρίασεις πραγματοποιούνταν κεκλεισμένων των θυρών²² αν και έχουν καταγραφεί περιστατικά έξωθεν παρεμβάσεων. Το γεγονός πως η συνέλευση έλαβε χώρα εντός του οικισμού είχε ως αποτέλεσμα την όσμωση των κατοίκων με τους πληρεξουσίου και την απογοήτευση των πρώτων όταν αυτή διεκόπη. Ο ήχος του τυμπάνου που όριζε την έναρξη των συνεδριάσεων γέμιζε την καθημερινότητα του οικισμού²³.

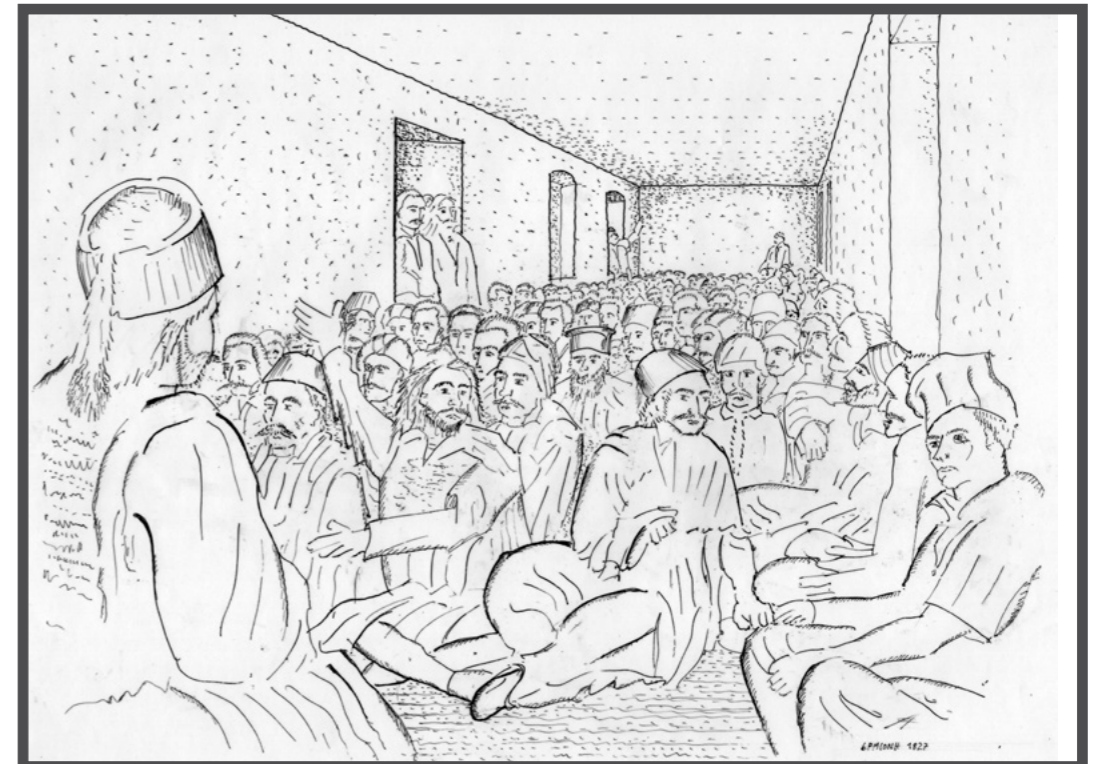
Η διαμάχη ανάμεσα στις δύο συνελεύσεις λύθηκε όταν, την άνοιξη του 1827²⁴, αποφασίστηκε η συνέχισή τους στον Δαμαλά, τη σημερινή Τροιζήνα, έναν κοινά αποδεκτό τόπο, σε άμεση επαφή με την πολιορκούμενη τότε Αθήνα, καθώς η επικοινωνία γίνονταν μέσω της θαλάσσιας οδού. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Τρικούπης, “ο πληρεξούσιος αν δεν έβλεπε τον καπνόν, να ήκουε καν τον κρότον των κατά της ακροπόλεως κανονίων” (από τον Κιουταχή)²⁵. Δεν γνωρίζουμε αν θα ήταν ορατός ο καπνός. Το ηχητικό τοπίο της εποχής, ωστόσο, μας επιτρέπει να υποθέσουμε πως όντως θα ακούγονταν οι κανονιές, παρότι απείχαν πάνω από 60 χιλιόμετρα σε ευθεία γραμμή²⁶.

ΕΙΚ.6 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΟΙΚΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

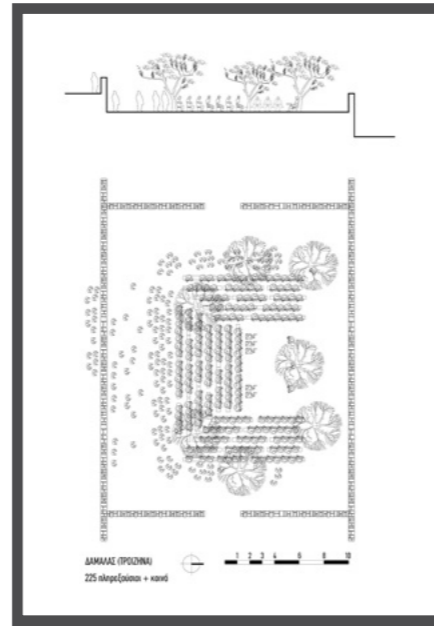
ΕΙΚ.7 ΟΙΚΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΚΑΣΤΡΙ (ΕΡΜΙΟΝΗ). ΚΑΤΩΦΗ ΚΑΙ ΤΟΜΗ

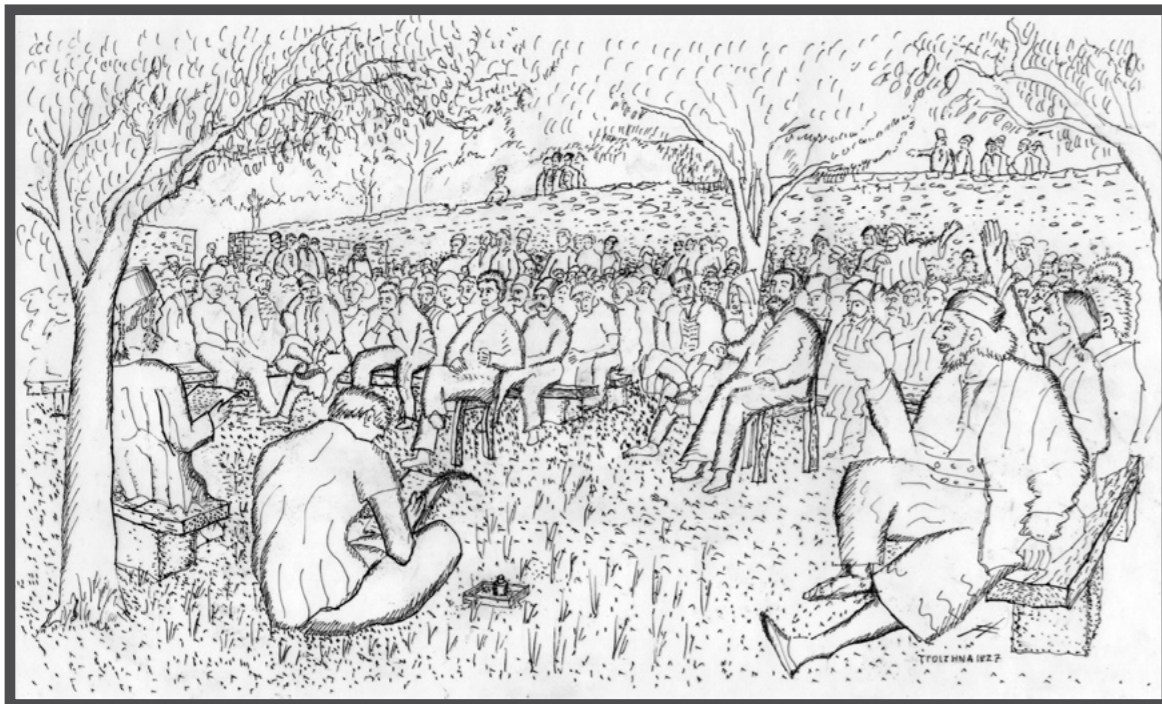
ΕΙΚ.8 ΠΡΟΟΠΤΙΚΟ ΣΚΙΤΣΟ ΟΙΚΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ. ΟΙ ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟΙ ΚΑΘΟΝΤΑΝ ‘ΣΕΣΩΡΕΥΜΕΝΟΙ ΑΝΑΜΙΞ, ΔΙΣΤΑΥΡΩΜΕΝΟΥΣ ΕΧΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΠΟΔΑΣ’

ΕΙΚ.9 ΣΑΡΩΝΙΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ. 'Ο ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟΣ ΑΝ ΔΕΝ ΕΒΛΕΠΕ ΤΟΝ ΚΑΠΠΟΝ, ΝΑ ΗΚΟΥΕΝ ΚΑΝ ΤΟΝ ΚΡΟΤΟΝ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΝΟΝΙΩΝ'

ΕΙΚ.10 ΔΑΜΑΛΑΣ (ΤΡΟΙΖΗΝΑ). ΚΑΤΩΦΗ ΚΑΙ ΤΟΜΗ ΤΗΣ ΤΕΤΡΑΓΩΝΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ

ΕΙΚ.11 ΔΑΜΑΛΑΣ (ΤΡΟΙΖΗΝΑ) ΠΡΟΟΠΤΙΚΟ ΣΚΙΤΣΟ. 'ΑΙ ΔΟΚΟΙ ΤΕΘΕΙΣΑΙ ΤΕΤΡΑΓΩΝΩΣ ... ΕΣΧΗΜΑΤΙΖΟΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΧΕΔΟΝ ΗΣ ΤΙΝΟΣ ΑΝΥΨΟΥΤΟ ΕΥΡΥΚΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΧΛΟΕΡΑ ΛΕΙΜΩΝΕΑ'

Στη συνέλευση της Τροιζήνας εμφανίζονται κάποιες διαφοροποιήσεις. Μετά το πρωτόκολλο της Πετρούπολης²⁷, το ελληνικό ζήτημα διεθνοποιείται. Οι συνεδριάσεις είναι πλέον ανοιχτές στο κοινό και παρακολουθούνται από ξένους παρατηρητές ενώ ο αριθμός των πληρεξουσίων αυξάνεται περισσότερο φτάνοντας στους 225.

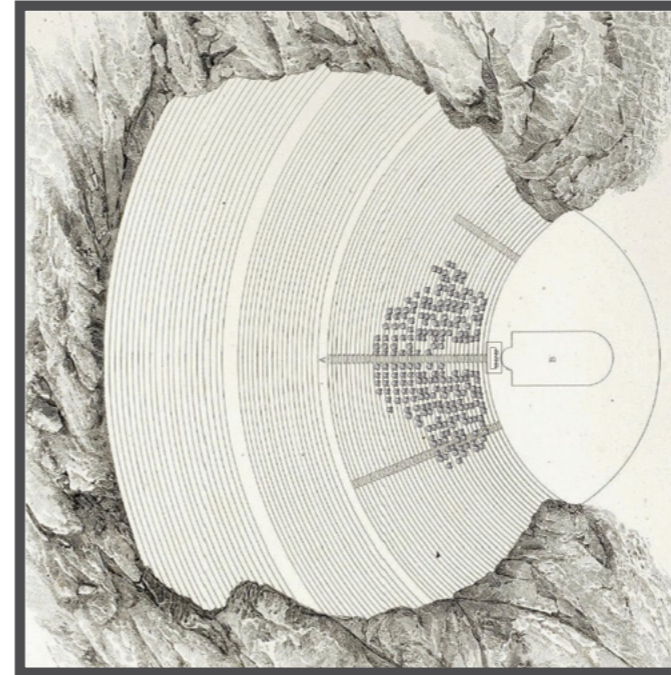
Ο χώρος της συνέλευσης “σχεδιάζεται” για να ανταποκριθεί στις αυξημένες ανάγκες, έστω και με πρόχειρα μέσα. “Που αίθουσα κωρητική τοσούτου αρειμανίου πλήθους” αναρωτιέται ο Δραγουμης. “Όθεν απεφασίσθη να μετασκευασθή εις χώρον συνεδριάσεων κήπος τις παρακείμενος”²⁸, έξω από τον οικισμό, όπου οι πληρεξούσιοι “συνεργάζονταν στη σκιά ενός λεμονόκηπου”²⁹. “Αλλ’ ίσως νομίση ο αναγνώστης, ότι δια την μετασκευήν ταύτην [χρειάστηκε να] ονομασθώσιν επιτροπαί αρχιτεκτόνων και μηχανικών, να συνταχθώσιν σχέδια και προϋπολογισμοί [...] Τοιαύτη όμως ενέργεια ήτο άγνωστος τον χρόνον εκείνον. [...] Ολίγοι δοκοί, μετακομισθείσαι υπό στρατιωτών, εχρησίμευαν αντί εδρών εις τους λογάδας του έθνους. Συντελέσθη δε η διάταξις της αιθούσης ως εξής: Αι δοκοί τεθείσαι τετραγώνως, όπως εφάπτεται κατά τας άκρας η μία της άλλης, εσχημάτιζον περιοχήν προς το κέντρον σχεδόν ης τίνος ανυψούτο ευρύκλαδος και χλοερά λειμωνέα. Ο δε πρόεδρος καθήμενος επί θρανίου αγροίκως κατεσκευασμένου εστήριζε την ράخين επί του κορμού της λειμωνέας ταύτης”. Από τα συμφραζόμενα συμπεραίνουμε πως η διάταξη ήταν τετραγωνική, με κέντρο τον πρόεδρο. “Μικρά δε τράπεζα, αγροίκως επίσης ξυλουργηθείσα, έκειτο ενώπιον του προέδρου [...] Και δεξιά μεν του προέδρου εκάθητο καταγής διπλοπόδης ο γραμματεύς της Συνελεύσεως, αναδιφών και μελαίνων χαρτία”³⁰. Στην περίμετρο του κήπου υπήρχε περίβολος³¹ με δύο στενές εισόδους³². Ωστόσο, η κλιμακωτή μορφή του εδάφους, μας δίνει τη δυνατότητα να υποθέσουμε πως, τουλάχιστον από την πάνω μεριά, ο χώρος ήταν περισσότερο προσβάσιμος, τουλάχιστον οπτικά, ακόμα κι αν οι ξηρολιθιές είχαν μεγάλο ύψος. Οι ακροατές μπορούσαν για πρώτη φορά να παρακολουθούν όρθιοι τις συνεδριάσεις³³ και να παρεμβαίνουν επιδοκιμάζοντας ή αποδοκιμάζοντας τους ρήτορες³⁴. Στις πρώτες θέσεις, υπήρχαν “μερικές παλιοκαρέκλες για τους τρανούς ξένους που κάνουνε ραπόρτο στην κυβέρνησή τους”³⁵. Στον χώρο δεν υπήρχε βήμα. Οι ρήτορες ομιλούσαν από τη θέση τους και συχνά μεταξύ τους.

Δ' Εθνοσυνέλευση Άργος 1829

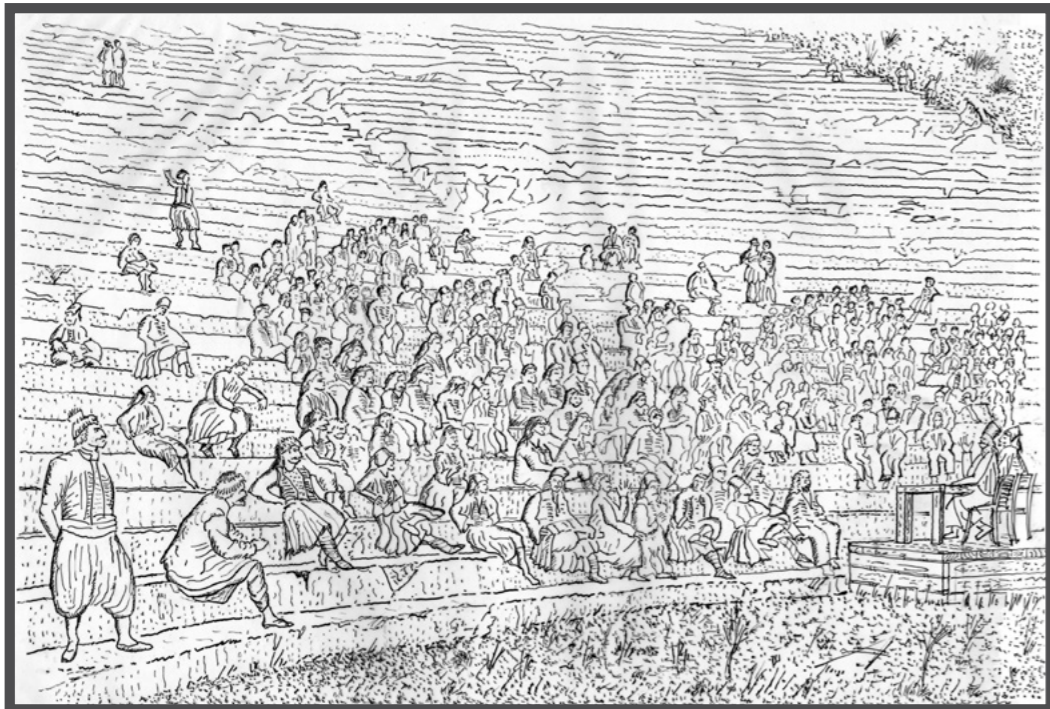
Η Δ' Εθνοσυνέλευση έλαβε χώρα το καλοκαίρι του 1829. Πήραν μέρος 236 πληρεξούσιοι, οι περισσότεροι εγκεκριμένοι από τον Κυβερνήτη. Ουσιαστικά επρόκειτο για συνέλευση η οποία επικύρωνε ψηφίσματα και αποφάσεις που έγραφε ο Ιωάννης Καποδίστριας από την Αίγινα, εξ ου και το "Γιάννης κερνάει - Γιάννης πίνει"³⁶.

Αρχικά είχε επιλεχθεί ως τόπος ένα περιβόλι επειδή "τότε ήταν αρχαία Ιουλίου και έκανε κάψαις πολλάς", αλλά τελικά προτιμήθηκε το Αρχαίο Θέατρο, η αξία του οποίου αναδείχτηκε μέσα από τα μάτια των ξένων. Ο Κολοκοτρώνης έλεγε "να διορίσωμε το θέατρο [...] διατί έρχονται από την Ευρώπη και εξοδεύουν να βλέπουν εκείναις ταις πέτραις και εμείς είναι τιμή να καθαρίσωμεν ταις πέτραις να φαίνωνται και να κάμωμεν τη συνέλευσίν μας. Και έτσι [ο Καποδίστριας] έστερξε και έβαλε ξυλική και άλλα και έφτιασε έναν ωραιότατον τόπον της συνελεύσεως"³⁷.

Το θέατρο ήταν ορατό εξ αιτίας της λάξευσής του στον βράχο, αν και η ορχήστρα και το κάτω μέρος του κοίλου δεν ήταν εμφανή³⁸. Για τις ανάγκες της συνέλευσης κατασκευάστηκε ξύλινη σκηνή³⁹ και βήμα⁴⁰. Ο χώρος του θεάτρου μάλλον συλλογούσε τον μεγαλύτερο και πλέον άνετο χώρο από όσους προηγήθηκαν⁴¹, αν και η απουσία σκίασης πιθανόν να δυσχέραινε τη δυνατότητα παρακολούθησης. Οι σύνεδροι κάθονταν σε κερκίδες και όχι πλέον οκλαδόν ή σε πάγκους. Καταλαμβάνοντας μόνο ένα μέρος του θεάτρου, η διάταξή τους μάλλον ήταν μετωπική με μια ελαφριά καμπυλότητα.

ΕΙΚ.13 ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΑΡΓΟΥΣ, ΚΑΤΩΨΗ.

ΕΙΚ.12 ΠΡΟΟΠΤΙΚΟ ΣΚΙΤΣΟ Δ' ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ. 'ΝΑ ΔΙΟΡΙΣΟΜΕ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ, ΔΙΑΤΙ ΕΡΧΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΕΞΟΔΕΥΟΥΝ ΝΑ ΒΛΕΠΟΥΝ ΕΚΕΙΝΑΙΣ ΤΑΙΣ ΠΕΤΡΑΙΣ'

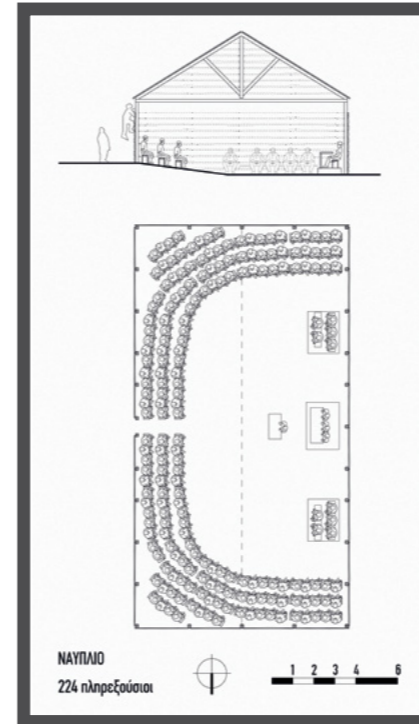

ΕΙΚ.14 ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΑΡΓΟΥΣ 1843, ΓΚΡΑΒΟΥΡΑ ΑΠΟ ΠΙΝΑΚΑ ΤΟΥ Ε. REY. ΠΗΓΗ: VOYAGE PITTORESQUE EN GRECE ET DANS LE LEVANT.

Ε' Εθνοσυνέλευση Άργος, Περαχώρα, Ναύπλιο... 1831-1832

Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια και μέσα σε ένα έντονο πνεύμα αντιπαράθεσης ανάμεσα σε Καποδιστριακούς και Συνταγματικούς⁴², συγκαλέστηκε τον Χειμώνα του 1831 η Ε' Εθνοσυνέλευση. Η διαμάχη εκτεινόταν στην ευρύτερη περιοχή. Οι Καποδιστριακοί, για να ελέγξουν τη συνέλευση, σταματούσαν τους αντίπαλους σε κομβικά περάσματα, στη Λέρνα και το Άστρος. Συγκροτήθηκαν δύο διαφορετικά σώματα: 146 Καποδιστριακοί συγκεντρώθηκαν στο σχολείο του Άργους, ενώ αντίστοιχα 90 περίπου Ρουμελιώτες είχαν συγκεντρωθεί σε ένα σπίτι. Μετά από συγκρούσεις, οι Συνταγματικοί υποχώρησαν στην Περαχώρα όπου και συνεδρίαζαν⁴³. Ανακατατάξεις που προέκυψαν από εκατέρωθεν σκοπιμότητες και παρεμβάσεις των ξένων δυνάμεων επέτρεψαν στους Συνταγματικούς να επιστρέψουν στο Ναύπλιο, όπου και διεξήχθη τελικά η συνέλευση τον Ιούλιο του 1832.

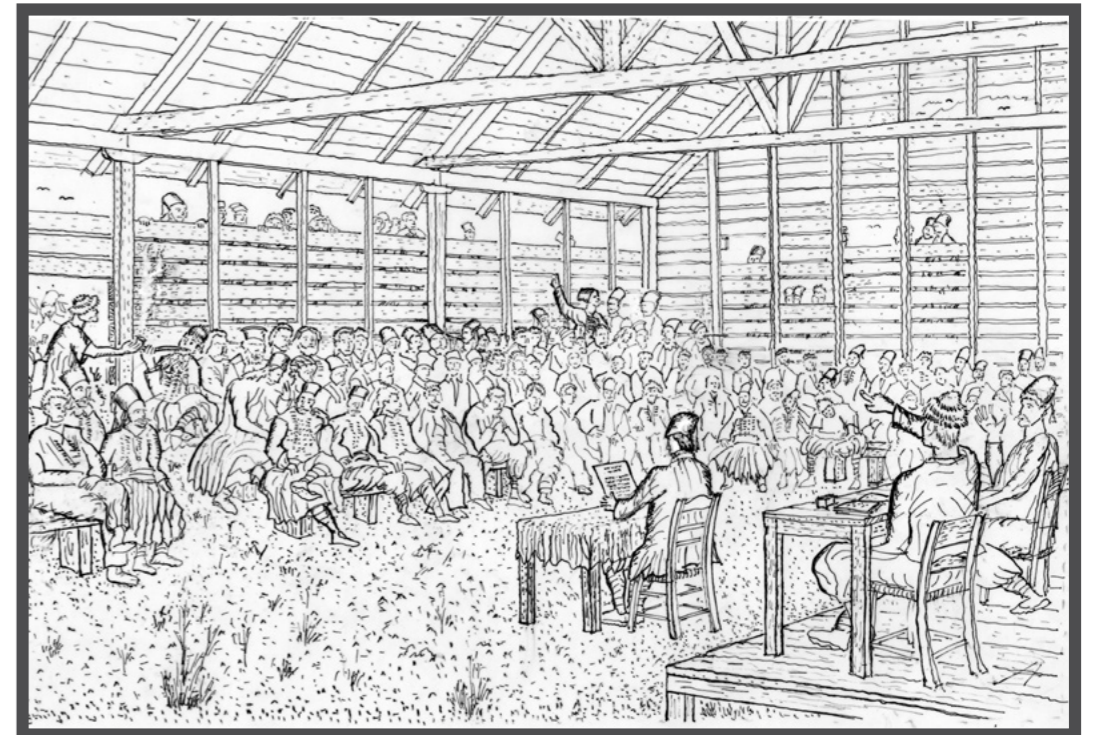
Οι συνεδριάσεις έλαβαν χώρα στο προάστιο της Πρόνοιας, σε απόσταση από το κέντρο της πόλης, που “βούιζε σαν μελίτσι”... “για να μην ανάβουν τα πνεύματα”⁴⁴, σε χώρο που μετασκευάστηκε για τις ανάγκες της συνέλευσης: “Εν τινί βαναύσω ξυλουργείω, διασκευασθέντι προς τον σκοπόν τούτον”⁴⁵. “Στην άκρη του προαστίου [...] σε μια ανοιχτή πλατεία, έχει στηθεί, από απλάνιστα πεύκινα σανίδια, ένα παράπηγμα, ακριβώς όπως οι παράγκες στις εμποροπανηγύρεις [...] Ένα μακρόστενο τετράπλευρο, 14 έως 15 πήχεις (9-10 μέτρα) πλατύ και περίπου διπλάσιο μήκος, με οξεία ξύλινη στέγη. Οι τοίχοι είναι 4 πήχεις ψηλοί (2,5μ), από σανίδια και αφήνουν ένα κενό μέχρι την οροφή από το οποίο οι γύρω θεατές [...] μπορούν να δουν μέσα στο κτίριο. Το έδαφος είναι από χώμα. [...] Στις τρεις πλευρές της αίθουσας [...] βρίσκονται τρεις κυκλικές [ringsum] σειρές από πάγκους η μία πάνω από την άλλη [übereinander]. Στο κέντρο της μιας μεγάλης πλευράς [απέναντι από την είσοδο] βρίσκονται τρεις μικρές εξέδρες [Tribune], η κεντρική για τον πρόεδρο και τους γραμματείς, η δεύτερη για την κυβέρνηση και η τρίτη για τους ευρωπαϊούς διπλωμάτες και ξένους. Οι υπουργοί δεν έχουν, είτε επειδή ξεχάστηκε εξ αιτίας της βιαστικής κατασκευής, είτε λόγω έλλειψης χώρου, καμία ιδιαίτερη θέση. Όταν έχουν να κάνουν επίσημες ανακοινώσεις στη συνεδρίαση κάθονται σε ένα τραπέζι στο κέντρο του ακανόνιστου κύκλου [unregelmässigen Kreises]” ... “Οι ‘αντιπρόσωποι’, όπως λέγονταν τότε, μιλούσαν όρθιοι, από τη θέση τους, οι περισσότεροι προικισμένοι με το δώρο της ευφράδειας...”. Μια χαριτωμένη λεπτομέρεια μας δίνει επιπλέον στοιχεία. Αν και δεν επιτρεπόταν το κάπνισμα “οι τσιμπουκτοχήδες των Πατέρων του Έθνους περιφέρονταν γύρω από το παράπηγμα και έχωναν την άκρια του αναμμένου τσιμπουκιού μέσα από τα διάκενα των σανίδων. Οι βουλευτές στον πάνω [oberen] πάγκο δεν χρειάζονταν να κάνουν τίποτε άλλο από το να γυρίζουν το κεφάλι δεξιά ή αριστερά” για να πάρουν μια ρουφηξιά⁴⁶. Από την περιγραφή συμπεραίνουμε πως οι θέσεις των παραστατών σχημάτιζαν “ακανόνιστο κύκλο” που εγγράφονταν στο ορθογωνικό σχήμα⁴⁷. Δεν υπήρχαν κερκίδες, όπως στο θέατρο του Άργους, αλλά πιθανόν το χωμάτινο δάπεδο να ακολουθούσε την κλίση του εδάφους. Ο χώρος είχε ημιυπαίθριο χαρακτήρα, με ημιπερατούς τοίχους. Αν και έμοιαζε κάπως με πανηγύρι (αποτυπώνοντας ίσως τη γενικότερη κατάσταση), η διάταξη διακρινόταν πλέον από μια τυπικότητα. Η συνέλευση διεκόπη βίαια, όταν Ρουμελιώτες στρατιώτες, διεκδικώντας τους μισθούς τους, εισέβαλαν στον χώρο παίρνοντας ομήρους αρκετούς Αντιπροσώπους. Με αυτό το συμβάν έκλεισε, ίσως άδοξα, ο κύκλος των Εθνοσυνελεύσεων του Εικοσιένα.

ΕΙΚ.15 Ο ΤΟΠΟΣ ΤΗΣ Ε' ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ, ΠΡΟΝΟΙΑ ΝΑΥΠΛΙΟΥ. ΚΑΤΩΦΗ ΚΑΙ ΤΟΜΗ

ΕΙΚ.16 Ο ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΤΟ 1834. ΜΕ ΒΕΛΑΚΙ ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ Η ΠΙΘΑΝΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΝ. ΠΗΓΗ: ΑΡΧΕΙΟ ΛΥΚΟΥΔΗ

ΕΙΚ.17 ΠΡΟΟΠΤΙΚΟ ΣΚΙΤΣΟ, 'ΤΡΕΙΣ ΚΥΚΛΙΚΕΣ ΣΕΙΡΕΣ ΑΠΟ ΠΑΓΚΟΥΣ Η ΜΙΑ ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗ'

Συγκριτικές παρατηρήσεις

Συγκρίνοντας τις χωρικές συνθήκες των Εθνοσυνελεύσεων είναι δυνατόν να γίνουν γενικότερες επισημάνσεις ως προς συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

1. Γεωγραφικές επιλογές

Όλες οι συνελεύσεις έλαβαν χώρα στην Αργολίδα ή γύρω από αυτήν, καθώς αποτελούσε το γεωγραφικό κέντρο της επαναστατημένης τότε χώρας. Η περιοχή ήταν σχετικά ασφαλής καθώς προστατευόταν τόσο από τη στεριά όσο και από την θάλασσα, εξαιτίας της γειννίας με την Ύδρα και τις Σπέτσες που διέθεταν ισχυρό πολεμικό στόλο. Όλες οι συνελεύσεις έγιναν σε παραθαλάσσιους τόπους, καθώς οι μεταφορές ήταν κυρίως θαλάσσιες καθορίζοντας την πρόσβαση αλλά και τις δυνατότητες διαφυγής σε περίπτωση κινδύνου.

2. Αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά

Οι χώροι των συνελεύσεων στην πλειονότητά τους δεν σχεδιάστηκαν. Ωστόσο έγιναν πολλές συνειδητές ή και ασύνειδες χωρικές επιλογές με σαφή αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά που συνδέονται με αντιλήψεις, νοοτροπίες ή και ιδεολογικά ζητήματα.

A. ΜΥΣΤΙΚΟΤΗΤΑ - ΠΕΡΙΚΛΕΙΣΗ

Οι συνθήκες των πρώτων χρόνων της επανάστασης απαιτούσαν την απόλυτη μυστικότητα και προστασία των πληρεξουσίων από εξωτερικούς αλλά και εσωτερικούς εχθρούς. Ο συνωμοτικός χαρακτήρας συνδέεται εξίσου με το μυστικό πνεύμα της Φιλικής Εταιρείας. Ειδικά οι πρώιμες συνάξεις, όπως η Μυστική Συνέλευση της Βοστίτσας τον Φεβρουάριο του 1821, πραγματοποιήθηκαν με απόλυτη μυστικότητα και οι συναντήσεις γίνονταν νύχτα και κάθε φορά σε διαφορετικό μέρος⁴⁸. Ακόμα και οι Εθνοσυνελεύσεις που έλαβαν χώρα υπαιθρίως, ήταν σχεδόν πάντα εντός ενός περικλειστού χώρου. Στην Τροιζήνα οι συνεδριάσεις γίνονται ανοιχτές. Παρατηρείται δηλαδή μια μετάβαση από ένα συνωμοτικό πνεύμα σε πιο ανοιχτές διαδικασίες. Μια έμμεση συνέπεια του περικλειστού χαρακτήρα ήταν ακουστικής φύσης. Η συγκράτηση του ήχου από τους τοίχους ενίσχυε τις φωνές των παραστατών, ενώ ο υπαίθριος ή ημιυπαίθριος χαρακτήρας περιόριζε την αντήχηση, βελτιώνοντας τις ακουστικές συνθήκες.

B. ΕΚΚΟΣΜΙΚΕΥΣΗ

Αν και η πρώτη εθνοσυνέλευση ξεκίνησε εντός ενός ιερού ναού, σχεδόν καμία άλλη (με εξαίρεση εκείνες της Αίγινας και της Περαχώρας⁴⁹, που δεν ολοκληρώθηκαν ή ήταν παροδικές) δεν πραγματοποιήθηκε σε ιερό χώρο. Σε όλες πραγματοποιείτο εκκλησιασμός

στην αρχή, αλλά οι συνεδριάσεις καθεαυτές έγιναν σε κοσμικούς χώρους. Τούτο οφείλεται εν μέρει σε τυχαία συμβάντα, όπως η κακή κατάσταση του ναού των Ταξιαρχών στην Ερμιόνη ή σε πρακτικούς λόγους όπως το πλήθος των συνέδρων. Εκ του αποτελέσματος όμως παρατηρείται μια ασύνειδη και άρρητη εκκοσμίκευση⁵⁰.

Γ. ΣΤΑΣΗ ΣΩΜΑΤΟΣ

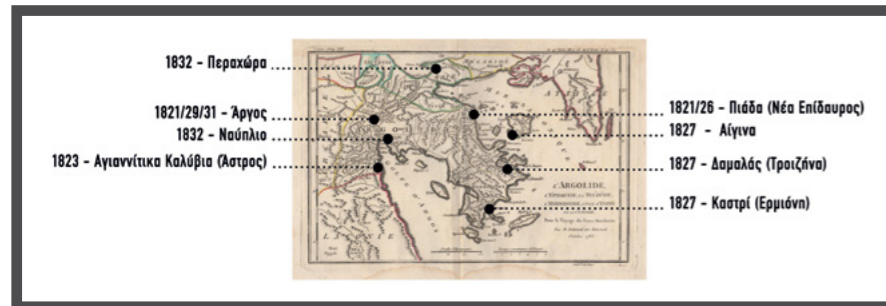
Δεν έχουμε στοιχεία για τον τρόπο που κάθονταν οι πληρεξούσιοι σε κάθε συνέλευση. Ωστόσο, από όσα γνωρίζουμε μπορούμε να διακρίνουμε μια σταδιακή μετάβαση. Ενώ οι σύνεδροι της Ερμιόνης κάθονταν οκλαδόν, στάση που παραπέμπει σε οθωμανικά ή προουκονικά χαρακτηριστικά⁵¹, στην Τροιζήνα κάθονται πλέον σε πάγκους, στο Άργος σε κερκίδες και στο Ναύπλιο σε κεκλιμένη διάταξη. Αν και η μετάβαση είναι άρρητη και ανεπαίσθητη, παρατηρούμε πως η απομάκρυνση από παραδοσιακά πρότυπα⁵² συνοδευόταν η και υποβοηθούνταν από την αλλαγή των χωρικών συνθηκών.

Δ. ΔΙΑΤΑΞΗ

Το ίδιο ισχύει και για την διάταξη των συνέδρων. Οι τυχαίες συναθροίσεις μετασχηματίζονται σε οργανωμένες συνεδριάσεις, μεταβαίνοντας σταδιακά σε πιο νεωτερικά κοινοβουλευτικά πρότυπα. Είναι ενδιαφέρον, ωστόσο, πως η συνέλευση καθεαυτή, ως σώμα, διατηρεί την πρωτοκαθεδρία. Ο μόνος προεξάρχων είναι ο πρόεδρος και οι γραμματείς. Μόνο στην τελευταία προβλέπεται κάποιος μικρός χώρος για την κυβέρνηση. Η αντιπαράθεση ανάμεσα σε εκτελεστική και νομοθετική εξουσία, δεν εμφανίζεται όπως συμβαίνει στα σύγχρονα κοινοβούλια⁵³.

Ε. ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ - ΑΝΕΣΗ

Οι συνθήκες υπό τις οποίες διεξήχθησαν σχεδόν όλες οι Εθνοσυνελεύσεις δεν ήταν ιδανικές όσον αφορά στην άνεση των συμμετεχόντων. Εκτός από τη μετάβαση είχαν να αντιμετωπίσουν άλλοτε το κρύο και άλλοτε τον ήλιο. Οι “αιθαλείς και αρωματικοί κλάδοι των λειμωνιών [...] ούτε του ήλιου τας φλογεράς ακτίνας, ούτε των νεφών τους ψυχρούς σταλαγμούς ίσχυον να αντικρούσωσιν”, γράφει ο Δραγούμης⁵⁴. Επισημαίνεται πως οι συνελεύσεις δεν γίνονταν σε εποχές εμπόλεμες, αλλά κυρίως τον χειμώνα και την άνοιξη⁵⁵ και διαρκούσαν βδομάδες ή και μήνες. Οι πληρεξούσιοι συνεδρίαζαν στριμωγμένοι ο ένας πάνω στον άλλον και κάθονταν σε πάγκους ή κάμω. Ίσως απείχαν από το να ταυτίζονται με τους φλογερούς Ιακωβίνους της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης, “που ζούσαν μονάχα με σκέτο ψωμί και κακή μπίρα, και πέφταν να κοιμηθούν σε στρώματα απλωμένα στο πάτωμα της αίθουσας που συνεδρίαζαν και αυτό, όταν ήταν πολύ κουρασμένοι για να μείνουν ξύπνιοι και να συζητήσουν περισσότερο”⁵⁶. Έχουμε όμως σοβαρές ενδείξεις πως δεν καλοπερνούσαν ακριβώς, σε αντίθεση με μια διάχυτη αντίληψη που υποστηρίζει πως, ενώ οι μάχες μαίνονταν και οι αγωνιστές υπέφεραν, οι πληρεξούσιοι αναλώνονταν σε ανούσιες συζητήσεις⁵⁷. Αν και εκ των υστέρων πολλές διαμάχες μοιάζουν ακατανόητες, ήταν ωστόσο αναμενόμενες σε μια επανάσταση που πραγματώθηκε από ανθρώπους με διαφορετική προέλευση και προσδοκίες⁵⁸ και όχι από ένα ενιαίο και αδιαίρετο συλλογικό υποκείμενο. Η ένταση των συζητήσεων και των διαφωνιών, όπως συχνά περιγράφεται, μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένδειξη ασυνεννοησίας. Σε πολλές περιπτώσεις, όμως, παρατηρούμε και το αντίθετο: την ένταση ως προσπάθεια συνεννόησης. Η πυκνή συνύπαρξη των πληρεξουσίων εξαιτίας του περιορισμένου χώρου σε κάποιες περιπτώσεις ενίσχυε αυτήν την ένταση που μπορεί και να ήταν ευεργετική, σε αντίθεση με άλλες περιπτώσεις όπου τέτοιες εντάσεις είχαν αμβλυωθεί ή παρακαμφθεί, όπως στο Άργος.

ΕΙΚ.18 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΝ

ΠΙΑΔΑ (ΝΕΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ)

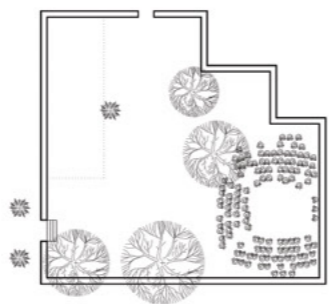
59 πληρεξούσιοι (άγνωση διάταξη)

1821

ΑΓΙΑΝΝΙΤΙΚΑ ΚΑΛΥΒΙΑ (ΑΣΤΡΟΣ)

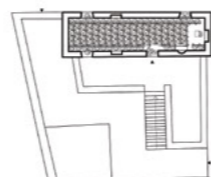
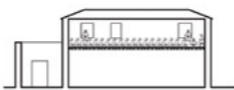
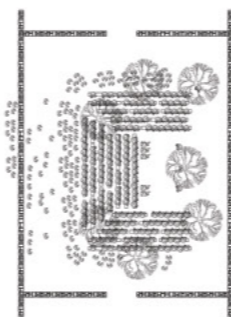
128 πληρεξούσιοι (άγνωση διάταξη)

1823

ΔΑΜΑΛΑΣ (ΤΡΟΙΖΗΝΑ)

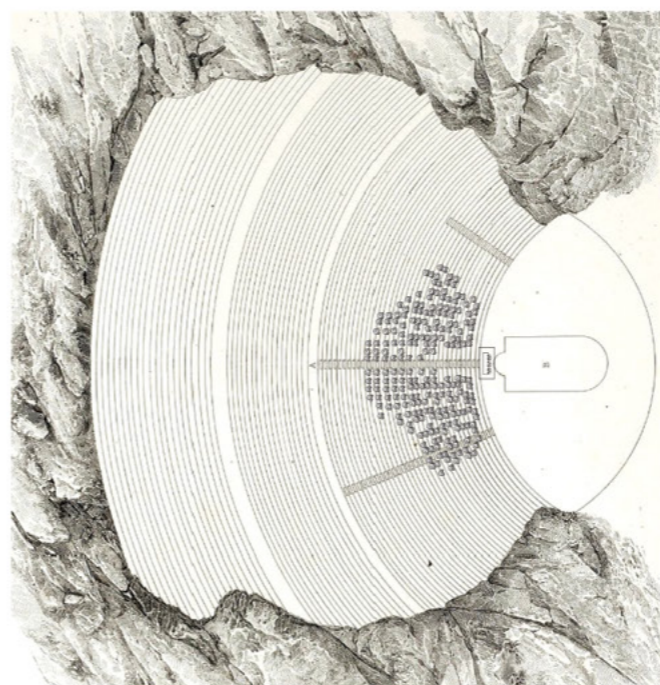
225 πληρεξούσιοι + κοινο

ΚΑΣΤΡΙ (ΕΡΜΙΟΝΗ)

141 πληρεξούσιοι

1827

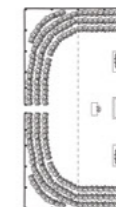
ΑΡΓΟΣ

236 πληρεξούσιοι

1829

ΝΑΥΠΛΙΟ

224 πληρεξούσιοι

1832

ΕΙΚ.19 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΤΟΠΩΝ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΝ

Επίλογος

Μια τελεολογική αντίληψη τείνει να θεωρεί τις Εθνοσυνελεύσεις ως μια παρένθεση σε ένα προδιαγεγραμμένο αποτέλεσμα: την έλευση του Κυβερνήτη και κατόπιν του Βασιλιά. Η επιλογή ενός “δικτάτορα”, όπως θα πρότεινε ο Τρικούπης⁵⁹, ή ενός “γκοβέρνο μιλιτάρε”⁶⁰, που έλεγε ο Νικηταράς, έμοιαζε ρεαλιστικότερη επιλογή για τη νίκη της επανάστασης. Ωστόσο, αυτές ακριβώς οι ατέλειωτες “εθνοβλαβείς” συζητήσεις υλοποιούσαν “το ανεκτίμητον δικαίωμα του συνέρχεσθαι [...] συδι-λέγεσθαι και συζητείν”. Στις πρώτες Εθνοσυνελεύσεις “δάκρυα έρρεον από των οφθαλμών πάντων”⁶¹ όταν τους δόθηκε η δυνατότητα να εφαρμόσουν όσα οραματίζονταν⁶². Εκτός από τα φιλελεύθερα συντάγματα που αποτέλεσαν το προϊόν των Εθνοσυνελεύσεων, συνετελέσθη κάτι εξίσου σημαντικό: Κατά τη διάρκεια της επανάστασης δημιουργήθηκε μια δημόσια σφαίρα η οποία, όσο κι αν έγιναν προσπάθειες να περιοριστεί, ήταν αδύνατο πλέον να εξαφανιστεί...

Σήμερα, οι τόποι των Εθνοσυνελεύσεων ελάχιστα διατηρούν τα αυθεντικά χωρικά τους χαρακτηριστικά ως τόποι που διεξήχθησαν συνεδριάσεις και έλαβαν χώρα συγκρούσεις. Κάποιοι χώροι έχουν κινδυνεύσει με κατάρρευση, όπως η οικία Οικονόμου που σώθηκε την τελευταία στιγμή⁶³. Στους δρόμους της Αργολίδας λιγοστές ταμπέλες οδηγούν προς αυτούς. Αντίθετα, σε κάποιους τόπους επικρατεί μια αφαιρετική μνημειοποίηση. Ο επισκέπτης αντικρίζει αναθηματικές στήλες, όπως του Τσίλερ στη Νέα Επίδαυρο⁶⁴, ή αντίστοιχα μνημεία, όπως το πρόσφατο της Τροιζήνας⁶⁵. Δεν μπορεί, όμως, να δει και να ακούσει στη φαντασία του έντονες συζητήσεις και διαμάχες κάτω από δυσμενείς συνθήκες. Η διατήρηση των αυθεντικών χώρων, σε συνδυασμό με κατάλληλες πληροφορίες, ίσως να ήταν πιο εύληπτη και διδακτική για τη συνειδητοποίηση των γεγονότων από την ενσωμάτωση σε ένα εθνικά ομοιογενές αφήγημα⁶⁶.

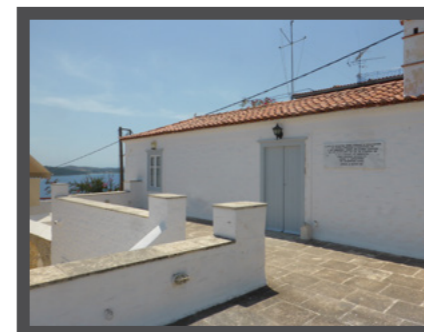
Δεν είναι στην πρόθεση της μελέτης να σχολιαστούν περαιτέρω τέτοια ζητήματα. Ίσως θα ήταν καλύτερο να κρατηθεί ως απόσταγμα ένα ζήτημα αμιγώς αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος: Πως οι αντιλήψεις, οι νοοτροπίες ή και οι αντιθέσεις των ανθρώπων αποτυπώνονται στον χώρο, όχι μόνο με συμβολικό τρόπο ή ως έλλογη έκφραση ιδεών, αλλά μέσα από τη δράση τους, καθώς από τις συχνά ασύνειδες επιλογές τους αποκαλύπτεται τι θεωρούν αυτονόητο και σημαντικό. Σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις η μορφή του χώρου επηρεάζει, ως ένα βαθμό, τον τρόπο που βλέπουν, ακούν και προσεγγίζουν ο ένας τον άλλον. Προφανώς η επιρροή των χωρικών συνθηκών δεν είναι ούτε μονοσήμαντη ούτε ντετερμινιστική. Ενίοτε όμως τυχαίνει ο χώρος, ως το πεδίο συνύπαρξης των ανθρώπων, να επιδρά με ανεπαίσθητο αλλά όχι αμελητέο τρόπο στα συμβάντα που διαδραματίζονται εντός του.

ΕΙΚ.20 ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ. ΔΙΑΚΡΙΝΕΤΑΙ ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΤΟΥ ΤΣΙΛΕΡ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

ΕΙΚ.21 ΑΣΤΡΟΣ. ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΟΡΥΤΖΙΩΤΟΥ - ΝΥΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

ΕΙΚ.22 ΕΡΜΙΟΝΗ. ΟΙΚΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Α ΟΡΟΦΟΣ

ΕΙΚ.23 ΕΡΜΙΟΝΗ. Η ΟΙΚΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΣΕ ΕΡΕΙΠΙΩΔΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 80

ΕΙΚ.24 ΤΡΟΙΖΗΝΑ. Ο ΥΠΑΡΧΩΝ ΛΕΜΟΝΟΚΗΠΟΣ

ΕΙΚ.25 ΝΑΥΠΛΙΟ. ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ

ΔΟΜΕΣ

ΤΕΥΧΟΣ 163